

ВИНОГРАДАРСТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ

Сментина Н.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: n.smentyna@oneu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-3205-1377

Анотація. У статті висвітлені аналітичні та прикладні аспекти функціонування галузі виноградарства як перспективного напрямку агробізнесу. Проаналізовано сучасний стан галузі, визначені основні тенденції, які властиві обсягам виробництва продукції, динаміці урожайності, обсягам експорту та імпорту. Обґрунтовано перспективність світового ринку для українських виробників продукції. Доведено, що галузь виноградарства має нереалізований потенціал, що здатен своїм розвитком сприяти місцевому економічному піднесенню територіальних громад. Визначені проблеми, які стримують розвиток галузі та запропоновані першочергові завдання на національному рівні та рівні окремих суб'єктів господарювання. За результатами проведеного дослідження першочерговими стратегічними завданнями перспективного розвитку галузі визнано необхідність залучення капітальних інвестицій для впровадження сучасних інноваційних технологій охолодження, пакування, переробки й створення продукції з високою доданою вартістю, а також поглиблення коопераційних відносин між виробниками винограду.

Ключові слова: виноградарство, агробізнес, урожайність, додана вартість, кооперативні відносини.

VITICULTURE AS A PROSPECTIVE DIRECTION OF AGROBUSINESS DEVELOPMENT

Smentyna Nataliia, D.Sc. (Economics), Professor, Professor, Department of Economics, Law and Business Management, Odessa National Economic University, Ukraine

e-mail: n.smentyna@oneu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-3205-1377

Abstract. Introduction. Viticulture remains a strategic branch of the agro-industrial complex of Ukraine, providing the population with valuable food products and processing industry with raw materials. Challenges of the modern globalization world, economic declines, structural changes in the process of reforming an agricultural sector of the economy force to identify strategic objectives to increase the investment attractiveness of the industry, especially in small and medium-sized businesses. Given the importance of small and medium-sized businesses in the development of the local economy, there is a need to study the prospects of viticulture in the formation of local economic development. Purpose. The purpose of the study is to research of Ukrainian viticulture current state and to develop some proposals for the revival of viticulture and transformation into a promising area of agribusiness development in territorial communities. Results. The article highlights the analytical and applied aspects of the functioning of the viticulture industry as a promising area of agribusiness. The current state of the industry has been analyzed, main trends in changes in production volumes, yield dynamics, export and import volumes have been determined. The prospects of the world market for Ukrainian producers have been substantiated. It has been proved that the viticulture industry has an unrealized potential that can contribute to territorial communities' local economic growth. Problems that hinder the development of the industry have been identified and priorities have been proposed at the national level and at the level of individual business entities. The main of them are: setting up sales channels; choosing the right marketing policy and proper product advertising; search for potential investors and attracting investment in the industry; improving the quality of grapes and wine and promoting their own brands among consumers and others. Conclusions. According to the results of the study, the need for capital investment for the introduction of modern innovative technologies of cooling, packaging, processing and creation of high value-added products, as well as deepening cooperation between grape growers is recognized as a priority strategic task of long-term development of the industry.

Keywords: viticulture, agribusiness, yield, value added, cooperative relations.

JEL Classification: M100, Q130

Постановка проблеми. Завдяки вигідному економіко-географічному розташуванню, природно-кліматичним умовам Україна має величезний потенціал для розвитку агробізнесу – сектору національної економіки, що охоплює виробництво, переробку, розподіл, зберігання та постачання до споживача сільськогосподарської продукції. Через постійний попит населення на продукти харчування, близькість основних ринків збуту, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів, агробізнес належить до найбільш прибуткових видів господарської діяльності та найбільш вигідних сфер для інвестування.

Одночасно його популярність та привабливість для інвесторів перетворюють агробізнес в рушійну силу національної економіки. Зазначене пояснюється тим, що функціонуючи,

як система інтеграції сільськогосподарських товаровиробників із партнерами, розвиток агробізнесу сприяє, з одного боку, ефективному використанню ресурсної бази для інших галузей, з іншого, – забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Переважна більшість території держави зайнята землями сільськогосподарського призначення (70 %), з яких 32,5 млн га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур.

Відповідно, основним напрямом в агробізнесі України є рослинництво. У галузі рослинництва одним із перспективних та інвестиційно привабливих напрямів розвитку агробізнесу – є вирощування винограду із подальшим задоволенням попиту населення у споживанні свіжих ягід та забезпеченні харчової промисловості сировиною для переробки.

Виноград є відмінним джерелом вітаміну С, дуже багатий на поживні речовини та антиоксиданти, чим може попереджувати хронічні хвороби, а також володіє іншими властивостями, вкрай корисними для здоров'я [1].

Для національної економіки виноградарство лишається стратегічною галуззю агропромислового комплексу, забезпечуючи населення цінними продуктами харчування, переробну промисловість – сировиною. Одночасно виклики сучасного глобалізаційного світу, економічні занепади, структурні зміни в реформуванні аграрного сектору економіки змушують визначити стратегічні завдання на шляху посилення інвестиційної привабливості галузі, особливо в малих та середніх формах господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виноградарство є об'єктом дослідження багатьох науковців. Здебільшого розвиток галузі привертає увагу в контексті дослідження корисності ягоди для здоров'я людини; біологи аналізують виноградарство з точки зору можливості виведення нових сортів тощо. Одночасно галузь є цікавою і з позиції її місця в національній економіці та ролі держави у підтримці її розвитку. Так, дослідженням проблем стану галузі виноградарства, загальних та проблемних питань її розвитку й державної підтримки присвячено роботи таких вчених: О. Кирилова [2], К. Цимбалюк [3], Н. Аверчева, В. Бойко, Л. Бойко [4] та інші.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначаючи можливості посилення інвестиційної привабливості галузі варто орієнтуватися на місцевий економічний потенціал. Реформа децентралізації територіальної організації влади змусила територіальні громади шукати напрями активізації місцевого економічного розвитку. За таких умов та одночасно зважаючи на важливість малого та середнього бізнесу у розвитку місцевої економіки, виникає потреба дослідження перспектив галузі виноградарства в формуванні місцевого економічного розвитку.

Мета дослідження. Мета статті – дослідження сучасного стану виноградарства України та розробка пропозицій з відродження виноградарства та перетворення на перспективний напрямок розвитку агробізнесу в територіальних громадах.

Основний матеріал. Основними виноградними регіонами в Україні є Одеська, Миколаївська, Херсонська, Закарпатська області, на частку яких припадає 84,4 % загального обсягу виробництва винограду по країні (рис. 1). Внесок інших регіонів в загальному обсязі виробництва винограду не є суттєвим, а саме коливається в межах від 0,1 % (більшість регіонів держави) до 3,6% (Дніпропетровська область). Завдяки такому показнику Дніпропетровська область, нарощуючи обсяги виробництва винограду (проти 2,2 % у листопаді 2019 року) посідає 5 місце серед виноградних регіонів України, поступово витіснивши Запорізьку область. Необхідно відмітити, що на поточній картині територіальності виноградарства позначилася окупація території Автономної Республіки Крим.

Стан галузі характеризується динамікою наявних площ виноградників. Аналіз офіційних статистичних даних наочно свідчить, що розмір загальної площі виноградників в Україні, у тому числі в плодоносному віці, має тенденцію до зменшення (рис. 2). Як результат, у 2020 р. порівняно з 2014 роком площа насаджень виноградників зменшилась на 4,2 %, а площа, зайнята під виноградниками у плодоносному віці зменшилась на 6,8 %. Показник, який характеризує площу виноградних насаджень у 2020 році, у 2,3 рази менший, ніж у 2013-му році, та у 4 рази менше порівняно з 1990 роком. Загальна площа виноградників сьогодні становить 43,5 тис.га та скоротилася за останні п'ять років на 4 тис. га, а порівняно з 2014 р. на 9 тис. га. У 2020-му році було насаджено 229 га нових виноградників. Близько 90% площ закладено технічними сортами, інші 10% – столовими [5].

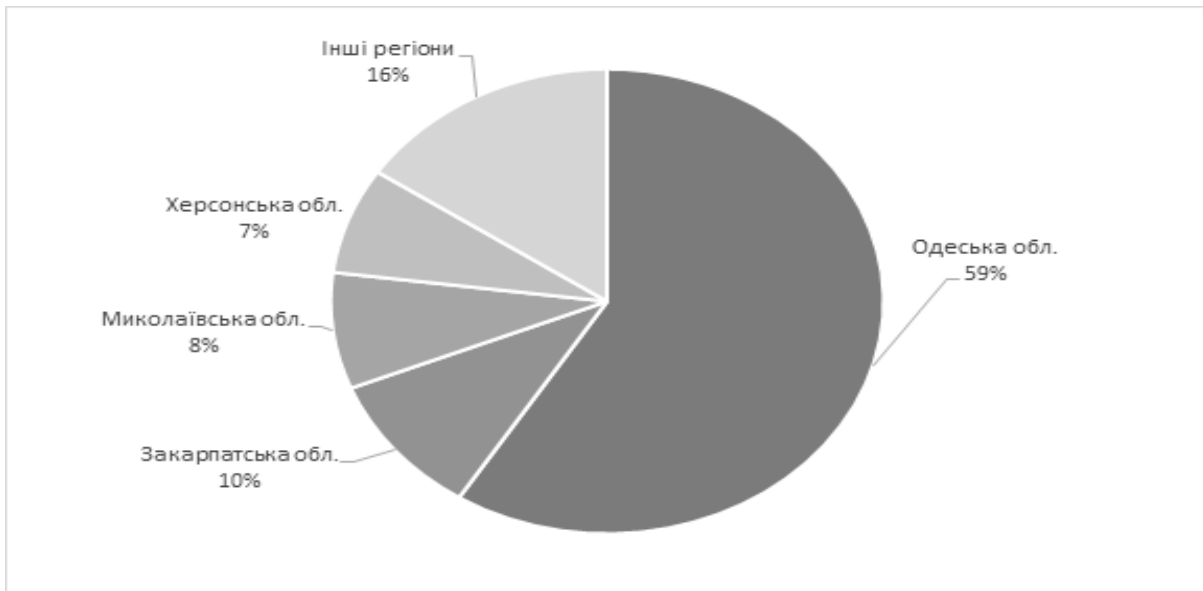

Рис. 1. Виробництво винограду господарствами усіх категорій за регіонами України станом на 1 грудня 2020 р.

Джерело: складено автором за матеріалами [5]

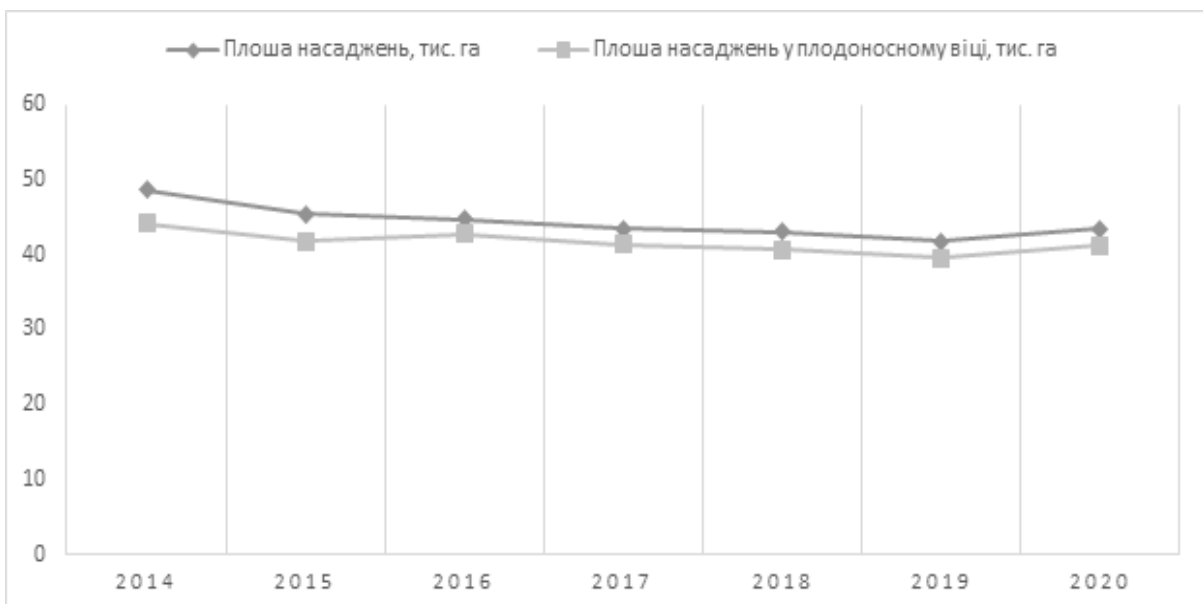

Рис. 2. Динаміка зміни площі, зайнятої під виноградниками в Україні

Джерело: складено автором за матеріалами [5]

Одночасно варто відмітити зміни, що спостерігаються у структурі виноградних насаджень. Так, в Україні має місце збільшення частки площ, що зайняті під столовим виноградом (за останні 3 роки на 1 тис. га або на 4 % п.) та одночасне зменшення площі, що закладені технічними сортами (для виробництва вина) до рівня 86,9 %.

Зміна площ під виноградниками та коливання урожайності позначилася на показнику валового збору, що наочно зображено на рисунку 3. У 2019 році проти рівня 2014 року валовий збір винограду зменшився на 15,9 % та досяг рівня 3663 тис. ц. при зменшенні урожайності на 6 % на зменшенні площ насаджень у плодоносному віці на 10,6 %. Така динаміка свідчить про інтенсивний тип економічного розвитку, за якого одночасне зменшення площ та урожайності сумарно визначають темп зменшення валового збору.

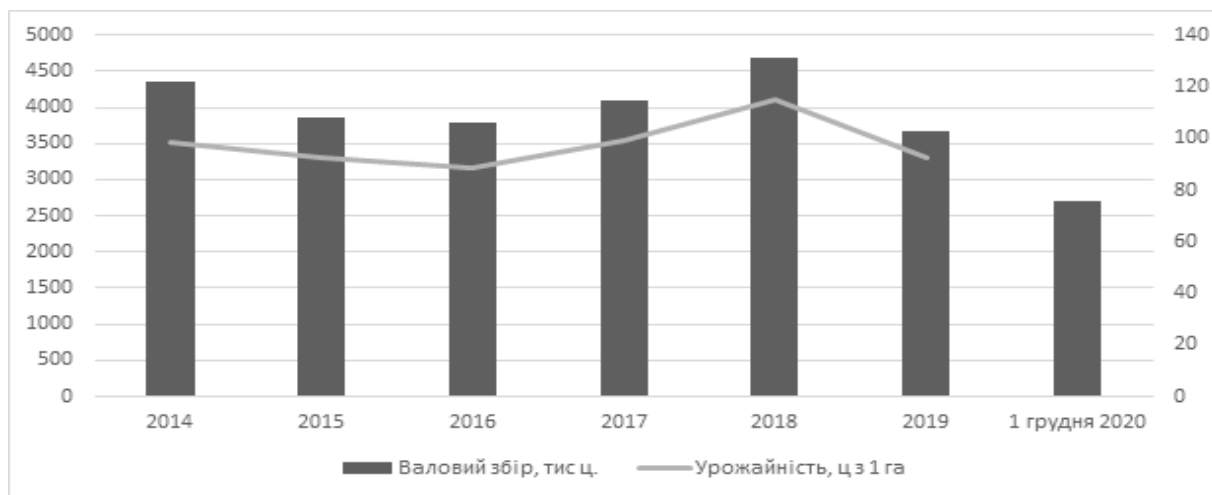

Рис. 3. Динаміка урожайності та валового збору винограду в Україні

Джерело: складено автором за матеріалами [5]

Варто відмітити, збільшення площі посаджених виноградників підприємствами на 272,4 га за підсумками 2020 р., у порівнянні з 2019 р. Однак, попри те, що найбільша частка насаджень припадає на підприємства (65,2 %) першість в обсягах виробництва та урожайності закріпилося за господарствами населення (табл. 1).

Таблиця 1
Структура площі насаджень, обсягів виробництва винограду та урожайності за типами господарств у 2020 р.

Типи господарств	Площа насаджень, тис. га	Частка, %	Обсяг виробництва із загальної площі насаджень, тис.ц	Урожайність, ц з 1 га площі насаджень у плодоносному віці
Підприємства	28,9	65,2	1445,4	53,8
Господарства населення	12,9	29,1	2217,6	175,2
Фермерські господарства	2,5	5,6	111,0	49,3
Разом:	44,3	100	--	-

Джерело: складено за матеріалами [5]

Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови дозволяють вирощувати виноград в обсягах як для насичення внутрішнього ринку, так і для експорту. Разом з тим сьогодні Україна не входить навіть до десятки найбільших виробників винограду у світі. Лідером, як відмічають науковці є Китай. Друге місце у рейтингу виробників посідає Індія, третє – Туреччина [6].

Україна експортує виноград у свіжому вигляді до низки країн світу. У структурі експорту 83,3% приходить на Республіку Білорусь, на другій сходинці Грузія (4,2%), що демонструє рис. 4.

Сушений виноград Україна експортує лише до Республіки Молдова (частка експорту становить 75,9%) та Республіки Болгарія (20,4%).

Для України світовий ринок винограду дуже цікавий, адже, наприклад, країни ЄС лише на 75 % покривають внутрішні потреби його споживання за рахунок власного виробництва. Однак, виробничі можливості вітчизняного виноградарства не дозволяють ефективно використовувати наявну експортну нішу світового ринку у найближчі роки.

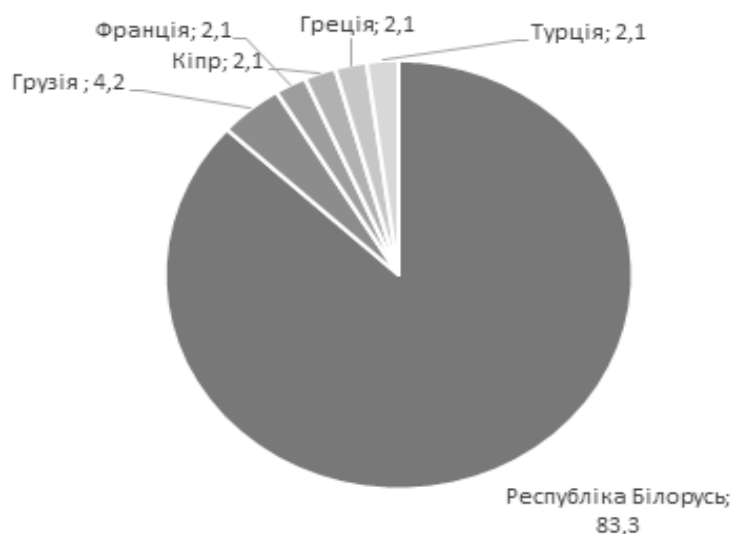

Рис. 4. Структура експорту винограду у свіжому вигляді у 2019 році

Джерело: складено автором за матеріалами [7]

Імпорт до України свіжого винограду складає лише 0,3 % світового експорту винограду у свіжому вигляді (рис. 5).

Імпорт винограду в січні-квітні 2020 року склав 8537 т на 8653 тис. USD [8] Трійку країн, у які Україна імпортує сушений виноград становлять – Іран (46,3 %), Узбекистан (28,8 %), Індія (15,2 %).

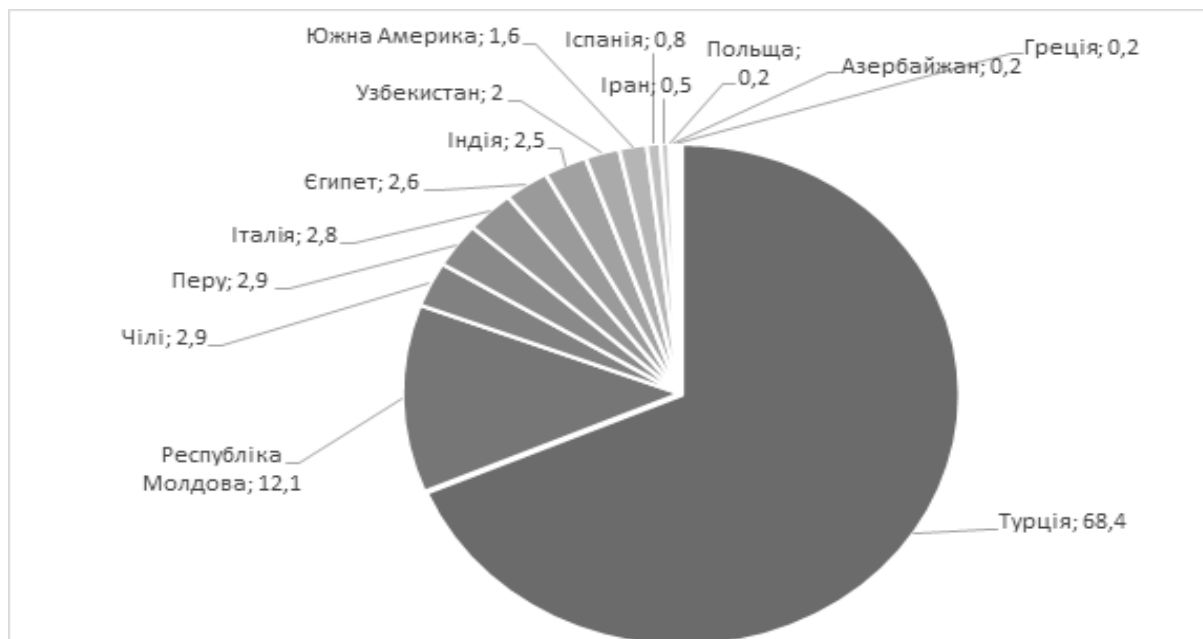

Рис. 5. Структура імпорту винограду у свіжому вигляді у 2019 році

Джерело: складено автором за матеріалами [7]

Зважаючи на високу конкуренцію на ринку з імпортованою продукцією, виникають складнощі з реалізацією всього вирощеного винограду. Тому, як слушно відмічають науковці, частина його залишається на зберігання в холодильних камерах, а частина надходить на переробку [6].

Над висока прибутковість виноградарства як сфери агробізнесу, науковці пояснюють рівнем рентабельності вирощування винограду, що не поступається таким поширеним

сільськогосподарським культурам, як соняшник і соя [8; 9]. За даними Державної служби статистики України, рентабельність виробництва винограду, у 2019 р. склала 7,2 % проти 22,6 % в 2018 р., і проти 51,6 % в 2017 р. відповідно [5].

Наведені вище дані дозволяють констатувати, що виноградарство в Україні має нереалізований потенціал, та за своїм розвитком галузь здатна сприяти місцевому економічному піднесенню територіальних громад. Галузь розвинена в регіонах, де вирує туристичне життя. Відтак, це створює можливості для розвитку сільського зеленого туризму, організації тематичних турів районами, пов'язаних, наприклад, з культурою вирощування винограду, виробництвом місцевого вина, сушінням винограду тощо.

На сьогодні, сталому розвитку галузі заважає неузгодженість законодавства України з питань оподаткування, землекористування, відсутність повномасштабної державної підтримки. Одночасно з боку Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства в Україні, вживаються певні заходи щодо стимулювання розвитку малих підприємств виноградарської галузі. Так, наприклад, реалізується «Програма з компенсації коштів за придбання виноградних саджанців елітних сортів, закупівлю обладнання для шпалери та крапельного зрошення виноградних плантацій», що набуває особливого значення в умовах вирощування винограду в посушливих регіонах Півдня України, та спорудження овочесховищ. Верховна Рада України ухвалила в першому читанні проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання розвитку виноградарства в Україні» (№2064) [11].

Для вирішення проблем, які стримують розвиток виноградарства на сучасному етапі існує необхідність вирішення таких завдань: налагодження каналів збуту продукції; обрання правильної маркетингової політики та належна реклама продукції; пошук потенційних інвесторів та залучення інвестицій у галузь; підвищення якості винограду і вина та популяризація власних брендів серед споживачів. На державному рівні головними заходами є прийняття законодавчих актів щодо підтримки виробників, забезпечення якості продукції, її стандартизації й сертифікації з урахуванням вимог Світової організації торгівлі, розвитку інфраструктури ринку виноробної продукції, диверсифікації каналів реалізації та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Вкрай важливі капітальні інвестиції для подальшого розвитку виноградарства, передусім для впровадження сучасних інноваційних технологій охолодження, пакування, переробки й створення продукції з високою доданою вартістю. Адже ефективно конкурувати як на національному, а особливо на світовому ринку продукції виноградарства можна тільки за умов її високої якості.

Перспективами розвитку виноградарства є поглиблення коопераційних відносин між виробниками винограду. Це дозволить об'єднати сільськогосподарські підприємства, які займаються вирощуванням винограду, дрібних фермерів та господарства населення, що мають виноградники. Об'єднання дозволить залучити дрібних виробників в якості суб'єктів ринку винограду та збільшити пропозицію винограду на ринку. Адже за сучасних умов шанси розвитку існують тільки в тих виробників, що здатні запропонувати ринку поставку продукції екстра якості у гарному пакуванні. Соціальний ефект від поглиблення кооперації буде проявлятися через створення нових робочих місць.

Висновки. Оцінюючи стан розвитку галузі виноградарства в Україні, необхідно зазначити, що у державі є можливості й потенціал для подальшого економічного розвитку галузі. Збільшення площ під виноградники, зростання їх урожайності та валового збору винограду, що є запорукою того, що виноробні підприємства будуть забезпечені високоякісною сировиною, необхідною для виробництва вина належної якості, споживач отримає якісну продукцію як у вигляді винограду, так і продуктів його переробки. Одночасно, слід зауважити, що розвиток виноградарства стримують певні системні чинники, які не залежать від товаровиробника галузі.

Для їх розв'язання, за необхідним вжити низку заходів на мікрорівні, які пов'язані з налагодженням каналів збуту продукції; обранням оптимізаційної, структурно-логістичної маркетингової політики, підвищенням якості винограду та популяризацією власних брендів серед споживачів.

У свою чергу, на національному рівні, першочерговими завданнями є створення сприятливого інвестиційного клімату та прийняття законодавчих актів щодо забезпечення якості продукції відповідно до вимог Світової організації торгівлі.

Список літератури

1. 11 причин, чому виноград корисний Вашому здоров'ю. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2018/08/24/232850/> (дата звернення 5.04.2021).
2. Кирилова О. В. Розвиток галузі виноградарства в Україні. Розвиток галузі АПК. 2015. №5. С. 39-43.
3. Цимбалюк К. А. Виноградарсько-виноробна галузь – стан та проблемні питання розвитку в Україні. Інтелект XXI. № 1. 2018. С. 145-150.
4. Бойко В. О., Аверчева Н. О., Бойко Л. О. Виноградарсько-виноробна галузь України – перспективний напрям агробізнесу. Економіка АПК. 2019. № 3 С. 61-70.
5. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.01.2021).
6. Виноградарство у розрізі цифр та фактів. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/15202-vynohradarstvo-u-rozrizi-tsyfr-ta-faktiv.html> (дата звернення 5.04.2021).
7. Trade map. Trade statistics for international business. URL: <https://www.trademap.org/> (дата звернення 1.06.2021).
8. В Україні оприлюднено рентабельність вирощування винограду. URL: <https://agronews.ua/news/v-ukraini-opryliudneno-rentabel-nist-vyroshchuvannia-vynohradu/> (дата звернення 20.08.2021).
9. Кернасюк Ю. В. Перспективне виноградарство Економічний гектар. 1 вересня 2017 року. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/2643-perspektyvne-vynohradarstvo.html> (дата звернення 20.08.2021).
10. Виноградарство та виноробство сьогодні: вектор руху та розвитку галузі. URL: <https://www.syngenta.ua/news/novini-kompaniyi/vinogradarstvo-ta-vinorobstvogosodni-vektor-ruhu-ta-rozvitku-galuzi> (дата звернення: 21.01.2021).
11. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання розвитку виноградарства в Україні: Постанова Верховної ради України № 709-IX від 16.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-IX#Text>.

References

1. 11 reasons why grapes are good for your health. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/health/2018/08/24/232850/>.
2. Kirilova, O. V. (2015). Development of the viticulture industry in Ukraine. Rozvytok haluzi APK, 5, 39-43 [in Ukrainian].
3. Tsimbalyuk, K.A. (2018). Viticulture and wine industry - the state and problematic issues of development in Ukraine. Intelekt XXI, 1, 145-150 [in Ukrainian].
4. Boyko, V. O. & Avercheva, N. O. & Boyko, L. O. (2019). Viticulture and wine industry of Ukraine – a promising direction of agribusiness. Ekonomika APK, 3, 61-70 [in Ukrainian].
5. State Statistics Service of Ukraine (2021). Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Viticulture in terms of figures and facts. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/15202-vynohradarstvo-u-rozrizi-tsyfr-ta-faktiv.html>
7. Trade map. Trade statistics for international business. Retrieved from <https://www.trademap.org/>
8. Profitability of grape growing has been announced in Ukraine. Retrieved from <https://agronews.ua/news/v-ukraini-opryliudneno-rentabel-nist-vyroshchuvannia-vynohradu/>
9. Ernasyuk, Y.V. (2017). Promising viticulture. Ekonomichnyj hektar. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/2643-perspektyvne-vynohradarstvo.html>
10. Viticulture and winemaking today: a vector of movement and development of the industry. Retrieved from <https://www.syngenta.ua/news/novini-kompaniyi/vinogradarstvo-ta-vinorobstvogosodni-vektor-ruhu-ta-rozvitku-galuzi>.
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). On the adoption of the draft Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Stimulation of the Development of Viticulture in Ukraine. (Decree No. 709-IX, June 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-IX#Text> [in Ukrainian].